
X. *Otium* și *Negotium*.

Gândirea politică a lui Cicero (106-43 î.Hr.)

Petre Dumitrescu

Geniul roman s-a manifestat în alte domenii decât în cel al filosofiei, al reflecției teoretice. *Otium*, perioada de răgaz, de contemplație, a fost greu cucerită de gânditorii romani, pentru că la Roma tot timpul era acordat acțiunii, cu deosebire celei politice, deci a ceea ce s-a convenit să se numească *negotium*. De pildă, când juriștii-consulti romani consacrau jumătate din an sejurului în vilele lor de la țară, ei se scuzau prin necesitatea de a-și organiza documentația și jurisprudența. Timpul liber al grecilor, atât de plin de reflecție, discuții și studii, care a sfârșit prin a semnifica „școala” (*σχολη*), inspira romanilor o neîncredere instinctivă, iar pentru ei gândirea sistematică reprezenta pierdere de timp. Istoria ideilor lor va trebui judecată din punctul de vedere al maximei: *primum vivere (agere) deinde philosophari*.

Romanii au rămas însă la prima parte a acestei maxime, pentru că nu și-au găsit timp de a trece la a doua parte a programului. Și trebuie să recunoaștem că au făcut-o fără regret, deoarece cuvântul “filosofie” va rămâne mult timp la romani obiect de sfidare, iritare sau amuzament. Va trece mult timp până se va resuscita gustul discuțiilor lungi și a schimburilor de opinii care exclud urgența acțiunii imediate. Pentru început, însă, romanii au trebuit să facă război, pentru a-și lărgi imperiul, să administreze imensul teritoriu cucerit și să câștige bani. Din acest motiv, ideile politice, la Roma, se vor corela organic cu acțiunea. Fără îndoială, când vorbim de realismul roman avem în vedere tocmai această relație strânsă între problemele urgente ale vieții cotidiene și ideile ce le exprimă.

Marile teme ale filosofiei din epoca elenistică răzbat puternic în opera lui Cicero (106-43 î.Hr.), care audiase la Atena și Rodhos filosofi greci din toate școlile, ceea ce i-a permis, atunci când a trecut la elaborarea operei sale, „să facă filosofia greacă să vorbească latinește”. La el întâlnim puternice influențe platoniciene, stoice, sceptice, pe care însă geniul său creator a reușit să le sintetizeze într-o formulă nouă, ireductibilă. Operele consacrate temelor politice de către gânditorul roman sunt *De republica* (din care ne-a parvenit doar o treime și a fost

descoperită într-un palimpsest din Vatican) și *De legibus* (este de asemenea incompletă, dar probabil că a fost lăsată neterminată de autor). Titlurile și forma acestor două lucrări sunt platonice, iar conținutul este aristotelic și stoic. „Regăsim repetate conceptele fundamentale ale celei mai bune filosofii grecești, exprimate în forme elegante și clare, în așa fel încât să le facă accesibile poporului roman”¹.

Definitorie pentru creația ciceroniană este încercarea de sinteză între angajarea activă a omului politic și viața contemplativă, retrasă, specifică înțeleptului. În viziunea sa, viața cea mai fericită este aceea care îmbină ambele ocupații: ea este o „uniune între experiența de administrare a marilor probleme publice și studiul și stăpânirea altor arte”.

Față de curente din perioada elenistică, când se practica o etică individuală, în opera lui Cicero etica dobândește din nou un caracter social, așa cum era ea concepută de gânditorii greci din perioada clasică.

„De aceea și pentru el nu este cea mai bună viață, viața filosofică închinată numai activității teoretice, ci cea viață care știe să se lege cu activitatea științifică, practică în chip cumpănit, activitatea pentru comunitate și ce e drept în prima linie pentru comunitatea politică”²

Despre Cicero s-a spus, pe bună dreptate, că este primul om de stat ce aparține a ceea ce se va numi pătura intelectualilor, adică este primul om dintre purtătorii de condei care, în istoria civilizației europene, a fost când apărător, susținător al statului, când artizan al revoluției. El este cel care extinde meditația despre putere, stat etc. de la nivelul micii cetăți grecești la cel al marelui Imperiu roman. Lucrarea *De republica* cercetează trăsăturile principale ale lucrurilor publice (*res publica*): “o republică este problema unui popor, dar un popor nu-i o adunătură de ființe umane, ci un ansamblu de oameni uniți de o convenție asupra dreptății și participării la binele comun”³.

Cicero preia de la Aristotel ideea sociabilității naturale a oamenilor. Dacă guvernarea republicii este un fapt natural, Cicero ezită însă să se pronunțe asupra celei mai bune forme de guvernământ, iar faptul este explicabil.

În anii 50 î.Hr. viața politică romană era marcată de confruntările dintre optimați (cei care considerau că statul trebuie guvernat de elita sa, sub controlul limitat al poporului) și populari (pentru care poporul trebuie să joace un rol activ și să beneficieze de profituri substanțiale provenind din cuceririle imperiului). Cicero, prin atitudinea sa și

¹ Giorgio Del Vecchio, *Lecții de filosofie juridică*, Editura Europa Nova, București, p. 62.

² W. Wildelband, *op. cit.*, p. 78.

³ Cicero, *De republica*, cartea I, 39.

ideile împărtășite, încearcă să evite divizarea statului între cele două partide. Cel mai bun regim politic ar fi, după el, acela în care domnește *înțelepciunea perfectă*, care poate fi specifică mai multora (în acest caz avem aristocrația) sau unuia singur (monarhia). Dar, cum este greu de imaginat că se va putea realiza vreodată *înțelepciunea perfectă*, Cicero crede că doar o constituție mixtă poate corecta defectele specifice formelor simple de guvernare, monarhia, aristocrația și democrația.

Sub influența stoicilor, Cicero a dezvoltat, în *De republica*, ideea despre existența unui drept natural (*jus naturae*) opus dreptului civil (*jus gentium*). Recunoașterea existenței dreptului natural reprezenta pentru romani o necesitate de ordin practic datorită faptului că în imperiul roman existau diferite popoare, cu obiceiuri diferite, ceea ce impunea acceptarea unui drept universal valabil. Un asemenea drept a fost înțeles ca un sistem de idei corespunzând trăsăturilor comune tuturor oamenilor și reprezentând natura oamenilor din toate timpurile și toate locurile.

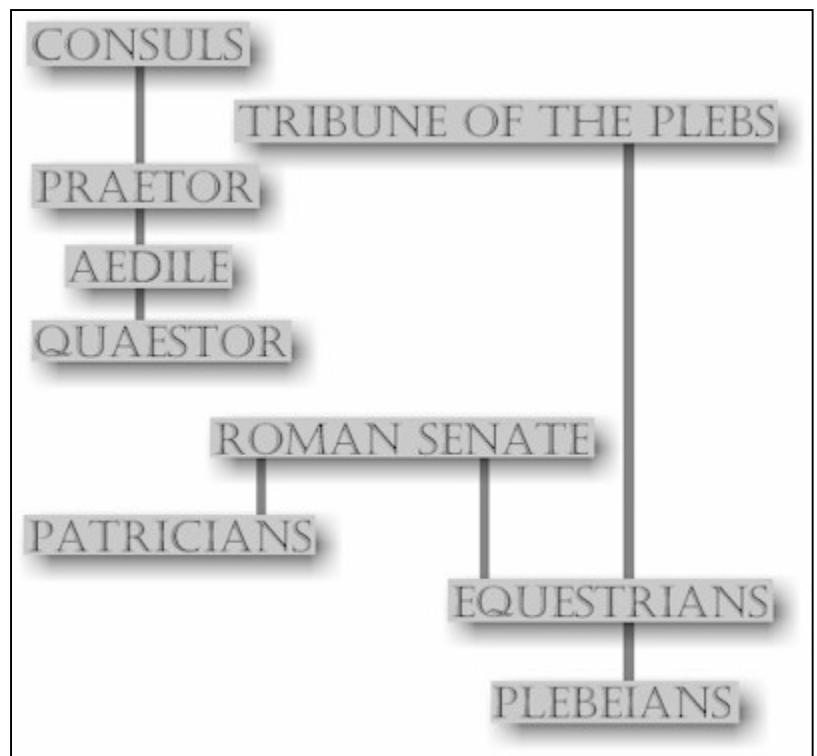
Ideea dreptului natural a fost popularizată printre romani de către Cicero în lucrările sale politice și juridice, care au fost privite ca tratate de drept natural⁴. În *De republica*, Cicero vorbește despre existența unor principii universale ale dreptei rațiuni în domeniul legislației: „adevărata lege este dreapta rațiune în acord cu natura; aplicarea sa este universală, ea este invariabilă și inalterabilă, ea impune datoria prin dispozițiile sale și previne fraudele prin interdicțiile sale [...]. Este un păcat încercarea de a o modifica și nu este permis de a reforma o parte oarecare și este imposibil de a abroga în întregime. Nici senatul și nici poporul nu pot să ne elibereze de obligațiile pe care ea ni le impune și noi nu avem nevoie de altul decât de noi înșine pentru a o descoperi și a o înțelege. Și nu vom avea legi diferite la Roma și la Atena, sau legi diferite acum și în viitor, ci o singură

⁴ P. Janet, *Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale*, Alcan, Paris, 1887. vol. I, p. 240.

lege eternă și invariabilă va avea valoare pentru toate națiunile, în toate timpurile și va fi un singur stăpân și guvernant, adică Logos-ul universal, deasupra noastră, a tuturor, căci el este autorul acestei legi, cel care o promulgă și judecătorul care o aplică”⁵. După cum s-a observat, se pare că această poziție morală absolută pe care o presupune teoria dreptului natural nu exprimă opinia lui Cicero, ci a personajului Laelius din dialogul amintit. S-a avansat ideea că, pentru el, statul cel mai bun nu putea decât să se apropie de dreptatea ideală. Concluzia lui Cicero era în fond aceeași cu cea împărtășită de Platon, conform căreia orice regim perfect depășește posibilitățile omului⁶.

Părerea lui Cicero pare să fie aceea că omul politic și juristul trebuie să vegheze la temperarea sau estomparea exigențelor dureroase ale dreptății perfecte, exigențe pe care, în momentul când o societate vrea să le aplice în practică, oamenii nu le pot suporta. De aici rezultă că nu poate exista o societate perfectă, ci numai una perfectibilă, iar nemulțumirea va fi un însoțitor veșnic al oricărei societăți. Totodată, Cicero pune în relief faptul că orice acțiune politică este grevată de anumite limite inerente, deci speranțele oamenilor nu pot fi niciodată absolute, infailibile, în raport cu un asemenea tip de acțiune.

Set By T-D1
(yth_1100ro@yahoo.com)

⁵ Cicero, *Opere alese, De republica*, București, 1973, vol. II, (III.33).

⁶ Michel Terestchenko, *Marile curente ale filosofiei politice*, Institutul European, Iași, p. 22.

